

نقد و بررسی فصلنامه‌ی نمایه پژوهش

○ دکتر امید علی احمدی

ترویجی به خوبی اداره شود می‌تواند پل ارتباطی بین متخصصان با یکدیگر و مردم باشد.

فصلنامه‌ی نمایه پژوهش علی‌رغم آنکه عنوان اطلاع‌رسانی پژوهشی را به همراه خود دارد، در واقع می‌تواند در جایگاه یک مجله علمی - ترویجی بنشیند که یکی از وظایف آن اطلاع‌رسانی پژوهشی است.

برای آنکه فصلنامه‌ی نمایه پژوهش به جایگاه و پایگاه یاد شده دست یابد یکی از اقدامات اساسی، نقد و بررسی و ایجاد فرصت برای گرفتن نظرات انتقادی خوانندگان است. به عنوان یک بررسی مقدماتی به لحاظ کمی و کیفی نکات زیر قابل ذکر خواهد بود:

عمده‌ترین اوصاف کمی مجله به شرح زیر است:

۱. مجله در ۲۰ شماره، ۱۲ موضوع را برای خود انتخاب نموده است. این موضوعات اگر چه عمدتاً مربوط به حوزه فعالیت‌های ارشاد است اما نظم مشخصی ندارد. می‌توان یک برنامه چند ساله برای مجله ارائه نمود که موضوعات آن از قبل تعیین شود و به صورت مجموعه‌ای منظم همه ابعاد مسائل فرهنگی را در برگیرد.

۲. ترتیب انتشار مجله در سال ۱۳۸۰ بهتر از سال‌های ۷۶ تا ۷۹ بوده است و در هر فصل در سال ۱۳۸۰، یک شماره بیرون آمده است.

۳. میانگین تعداد صفحات شماره‌ها ۲۲۹ صفحه بوده است و از ۱۶۰ تا ۳۰۰ صفحه در نوسان بوده است. می‌توان تعداد صفحات را در یک حد معین محدود کرد مثلاً ۲۵۰ تا ۲۷۵ صفحه.

۴. قیمت نشریه در پنج سال گذشته به ۴ برابر افزایش یافته است که با توجه به نرخ تورم و وضع قیمت کاغذ تقریباً منطقی است. قیمت میانگین شماره‌ها ۴۰۰ تومان بوده است. در صورتی که هدف نشریه «علمی - ترویجی» باشد بهتر است با افزایش شمارگان، قیمت افزایش نیابد.

۵. تعداد مقالات پژوهشی به نسبت تعداد شماره‌ها و حجم صفحات نشریه کم است. این تعداد براساس یک برآورد حدوداً ۱/۷ تا ۲ مقاله در هر شماره است.

۶. مقالات ترویجی. از آنجا که به نظر می‌رسد وظیفه اساسی مجله توسعه و ترویج دانش درخصوص فرهنگ باشد، بهتر است غالب مقالات مجله در این حوزه باشد و در انتخاب و تقویت کیفی این نوع مقالات باید ملاحظه بیشتری صورت گیرد.

۷. تعداد گزارش‌های ویژه در هر شماره تقریباً برابر با ۲/۹ مورد است. این تعداد گزارش ویژه برای یک مجله علمی، مناسب نیست.

۸. تحت عنوان مصاحبه در هر شماره بطور متوسط ۱/۲ مورد وجود

فصلنامه اطلاع‌رسانی پژوهشی نمایه پژوهش از سال ۱۳۷۶ تاکنون توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (معاونت پژوهشی سپس پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات به آدرس: تهران، خیابان ولیعصر، پایین‌تر از میدان ولیعصر، خیابان دمشق، شماره ۱۱، کلیسای ۱۴۱۶۷) منتشر می‌شود. در طی ۵ سال گذشته ۲۰ شماره از آن راهی بازار مطبوعات شده است. در نوشتار حاضر بصورت کمی و کیفی به بررسی و نقد این مجله می‌پردازیم. مطالعات اجتماعی و فرهنگی در ایران به تبع شرایط علمی رشته‌های دانشگاهی مرتبط، از بحران‌های عدیده‌ای رنج می‌برد. بدون آنکه قصد ورود مفصل به این موضوع را داشته باشیم یادآوری این نکته ضروری است که مبانی و موضوعات و روش‌های علوم اجتماعی حاضر در ایران از غرب و خصوصاً از آمریکا گرفته شده است. از آنجا که مبانی این علوم در پیوندی ارگانیک با مسائل و ذهنیات و نیازهای شناختی و مسأله‌ای جامعه و مردم قرار ندارد، لاجرم موضوعات تحقیقی و یافته‌های آن نیز به ذهنیت توده علاوه نمی‌شود.

یکی از دلایل مهم موضوع فوق، کم‌رنگی و کم‌خونی شریانی‌های ارتباطی مردم و متخصصان علوم اجتماعی در ایران است. وجود جریان‌های ارتباطی موردنظر در دو جهت: از مردم به متخصصان و برعکس، مستلزم وجود ساز و کارهای اجتماعی مشخص و قوی است.

در صورتی که بخواهیم پیوند درک عامه و گستره همگانی را با متخصصان، قوی‌تر نماییم چاره‌ای جز ایجاد و توسعه نهادهای بینابینی از قهوه‌خانه و انجمن‌های محلی گرفته تا انجمن‌های علمی و نقادانه‌های منتشر شده و چالش‌های مردمی با آنها، نداریم. اما در بُعد دیگر یعنی ارتباط متخصصان با جامعه، مهم‌ترین ابزار، استفاده از مجلات علمی است.

براساس تقسیم‌بندی‌های رایج در کشور، مجلات علمی را به دو دسته علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی تقسیم می‌نمایند. (مجلات دیگر با موضوعات علمی را با عنوان کلی «علمی» می‌شناسند).

در تقسیم و تشریح وظایف بین دو نوع مجله فوق گاهی به غلط تصور آن بوده است که مقالات علمی درجه اول در مجلات نوع اول و مقالات درجه دوم در مجلات نوع دوم یعنی علمی - ترویجی منتشر می‌شوند. اما این برداشت با واقعیت و اهداف این مجلات سازگار نیست.

هدف از انتشار مجلات علمی - ترویجی، ترویج علم است. صرفنظر از اینکه آنچه منتشر می‌شود مستقیماً از طریق پژوهش بدست آمده باشد یا آنکه از طرق دیگر یا حتی ترجمه یک اثر پژوهشی و علمی یا نقد و معرفی کتب منتشر شده و موضوعات دیگر. بنابراین در صورتی که یک مجله علمی -

داشته است. گاهی مشروح مصاحبه که به صورت میزگرد انجام شده آمده است.

۹. قسمت نمایه مجله تقریباً ۲۷ درصد از حجم نشریه را به خود اختصاص داده است. جای مطالعه دارد که آیا مخاطب از بخش نمایه مجله به نحوی که تصور می‌شود استفاده کرده است یا خیر. اینجانب نسبت به این موضوع که این قسمت از مجله کارکرد مهمی داشته است، اطمینان ندارم. از سوی دیگر با توجه به نام نشریه این قسمت از نشریه ضروری است اما باید به شکل موضوعی در هر شماره طراحی و اجرا شود. به عبارت دیگر تمام آثار مرتبط با یک موضوع در یک شماره آورده شود اما طول دوره مصرفی آثار بیشتر شود. میانگین تعداد صفحات بخش نمایه در شماره‌های منتشر شده ۶۳ صفحه است.

۱۰. سردبیر. سردبیر ۷ شماره از مجله آقای کوثری، ۳ شماره آقای ایمانی، ۲ شماره آقای ایرجی و ۲ شماره آقای معیدفر بوده است (اختلاف تعداد با تعداد شماره‌ها به دلیل آن است که در برخی از موارد ۲ شماره درهم ادغام شده‌اند). در یک ارزیابی کلی می‌توان به نکات زیر در این خصوص اشاره نمود:

- در شماره‌هایی که آقای ایرجی سردبیر بوده‌اند نشریه هنوز شکل نگرفته است.

- در شماره‌هایی که آقای ایمانی سردبیر بوده‌اند مجله قوی‌تر از گذشته‌اش بوده است.

- در شماره‌هایی که آقای کوثری سردبیر بوده‌اند به تدریج سطح مجله از نظر علمی پایین‌تر آمده است. این موضوع را می‌توان از نسبت مقالات جدی به مقالات غیرمهم تشخیص داد.

- در دوره سردبیری آقای معیدفر ۲ شماره منتشر شده است که شماره دوم (شماره ۲۰) از نظر کمی و کیفی بهتر است. اما مطالب اضافی و

غیرجدی نیز به مجله اضافه شده است.

- نویسندگان مقالات و مطالب. یکی از شاخص‌های کیفیت نشریه اهمیت و اعتبار نویسندگان آن به شمار می‌رود. نویسندگان مجله نمایه از جهات مختلف قابل‌توجه‌اند. شماری از این نویسندگان عبارت‌اند از: آقایان: رجب‌زاده، افروغ، انتظاری، پیران، توسلی، خاتمی، بدیعی، محسنیان‌راد، فرهادی، شبستری، طالبان، رفیع‌فر، منوچهر محسنی، فکوهی، شجاعی‌زند تعداد دفعات تکرار برخی از اسامی فوق ۲ یا ۳ بار است.

آقایان: رجب‌زاده، سراج‌زاده و فرهادی از جمله کسانی هستند که در مجله مقالات بیشتری دارند.

چند نکته دیگر:

الف. قطع نشریه (۲۰*۲۸) در مجلات علمی، از جهتی غیرمعمول است.

ب. می‌توان تلاش کرد تا مجله را به صورت رسمی به یک مجله معتبر علمی - ترویجی تبدیل نمود. بر این اساس می‌توان ملاک‌های موردنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری را در این زمینه اعمال کرد. در این صورت امکان گرفتن مقالات و در نتیجه سطح مقالات را می‌توان ارتقا بخشید.

پ. توزیع مجله می‌تواند گسترش یابد. به نظر می‌رسد فرآیند توزیع نشریه دارای نقایصی باشد. البته در این صورت باید در مجله تغییراتی ایجاد کرد که احساس وابستگی تام و تمام آن به دستگاه‌های رسمی کم‌رنگ شود. ث. در صورتی که مجله بتواند مخاطبان دانشجویی در حوزه رشته‌های علوم اجتماعی را جذب کند با توجه به تعداد این دسته از دانشجویان که بالغ بر ۳۰ هزار نفر در کشور است، می‌تواند جایگاه مهمی در تحقیقات اجتماعی کشور ایفا کند.

مشخصات شماره‌های ۲۰ گانه فصلنامه نمایه که تاکنون منتشر شده است در جدول زیر آمده است:

ردیف	موضوع	تعداد صفحات	تعداد مقالات	تعداد مصاحبه‌ها	تعداد گزارش‌ها	تعداد یادداشت‌ها	تعداد سایر مطالب
۱	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۲	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۳	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۴	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۵	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۶	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۷	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۸	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۹	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱
۱۰	فصلنامه نمایه	۶۳	۱۰	۱	۱	۱	۱